

Marcin Bogdański

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Ekonomicznych,
ul. Prawocheńskiego 19, 10-720 Olsztyn; e-mail: marcin.bogdanski@uwm.edu.pl;
ORCID: 0000-0002-1396-5018

EWOLUCJA BAZY EKONOMICZNEJ A WZROST GOSPODARCZY MIAST WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Streszczenie: Prezentowane analizy były ukierunkowane na określenie wielkości, struktury i różnicowania bazy ekonomicznej miast województwa warmińsko-mazurskiego, a także ich ewolucji w latach 2008–2015. Dodatkowym celem było określenie związków między poziomem wzrostu gospodarczego badanych ośrodków miejskich a stanem ich bazy ekonomicznej. Uzyskane wyniki potwierdziły postawioną w pracy tezę, że sektor bazy ekonomicznej nie stanowił istotnej części całkowitego zatrudnienia w badanych ośrodkach. Jednocześnie struktura zatrudnienia egzogenicznego była w niewielkim stopniu zróżnicowana, a w badanym okresie poziom jej dywersyfikacji się zmniejszył, co zwiększa ekspozycje na załamania popytu zewnętrznego. Zaobserwowano także pozytywny, choć słaby, wpływ wzrostu specjalizacji lokalnej na poziom dochodów własnych JST oraz poziom bezrobocia.

Słowa kluczowe: miejska baza ekonomiczna, lokalny wzrost gospodarczy, województwo warmińsko-mazurskie.

EVOLUTION OF THE ECONOMIC BASE AND ECONOMIC GROWTH OF THE TOWNS AND CITIES IN THE WARMIŃSKO-MAZURSKIE VOIVODSHIP

Abstract: The author attempts to determine the size, structure and diversification of the economic base of towns and cities in the Warmińsko-Mazurskie Voivodship, as well as their evolution in the years 2008-2015. An additional objective is to determine the relationship between the level of economic growth of the examined units and the state of their economic base. The obtained results confirm the hypothesis that the economic sector is not a significant part of total employment in the surveyed units. At the same time, the exogenous employment structure is poorly diversified, and in the period under study it decreased even further, exposing local economies to external shocks. There is also a positive, although weak effect of the increase in local specialization on the level of revenue in local self-government units and on their level of unemployment.

Keywords: urban economic base, local economic growth, Warmińsko-Mazurskie Voivodship

Województwo warmińsko-mazurskie należy do regionów o najniższym poziomie wzrostu gospodarczego w kraju. Co więcej, mimo znacznych nakładów finansowych poniesionych na zdynamizowanie wzrostu gospodarczego tego regionu, m.in. w ramach Polityki Spójności Unii Europejskiej, dysproporcje rozwojowe, zarówno względem najbardziej rozwiniętych województw w Polsce, jak i średniej krajowej, nie zmniejszyły się – przeciwnie, w kolejnych latach ich

rozmiary stale rosły. Uwzględniając znaczenie ośrodków miejskich w stymulowaniu wzrostu gospodarczego regionów, można założyć, że jest to przynajmniej częściowo uwarunkowane niskim poziomem urbanizacji województwa. Sieć miast w regionie jest zdominowana przez ośrodki średniej i małej wielkości, brakuje też dużych miast o znaczeniu ponadregionalnym (Bogdański 2010, 2017).

Barierą ograniczającą wzrost regionu może być także niski potencjał gospodarczy miast, wynikający z ograniczonej wielkości i niekorzystnej struktury miejskiej bazy ekonomicznej. Baza ekonomiczna, składająca się z tych sektorów produkcji wytwarzanej w mieście, których rezultaty w postaci produktów i usług są sprzedawane na rynkach pozamiejskich, zapewnia bowiem napływ środków, które następnie stymulują wzrost produkcji w endogenicznym sektorze produkcji. Wywołane w ten sposób dochodowe efekty mnożnikowe dynamizują tym samym wzrost gospodarczy całego miasta (Sokołowski 2008).

Celem prezentowanych analiz było określenie wielkości, struktury i zróżnicowania bazy ekonomicznej miast województwa warmińsko-mazurskiego, a także ich ewolucji w latach 2008–2015. Dodatkowym celem było także określenie związków między poziomem wzrostu gospodarczego badanych ośrodków miejskich a stanem ich bazy ekonomicznej. Praca ma zatem głównie charakter diagnostyczny. Uzyskane wyniki oraz sformułowane na ich podstawie wnioski wskazują jednak na wybrane, trwałe bariery wzrostu gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego, co nadaje prowadzonym analizom także wymiar aplikacyjny. Bariery te w postaci niskiego poziomu urbanizacji regionu i względnie nierozwiniętej bazy ekonomicznej miast będą ograniczały racjonalność i skuteczność wybranych działań podejmowanych w ramach Polityki Spójności.

1. Teoria bazy ekonomicznej

Pojęcie bazy ekonomicznej miast ma już relatywnie długą tradycję, a rozważania nad jej istotą oraz znaczeniem jako determinanty wzrostu gospodarczego ośrodków miejskich i wzrostu regionalnego stanowią istotną część dorobku ekonomii i geografii ekonomicznej. Okres szczególnie dużego zainteresowania tą problematyką przypada na drugą połowę XX w. Wypracowano wtedy sformalizowane metody pomiaru bazy ekonomicznej oraz przeprowadzono wiele analiz dotyczących zależności między zmianami wielkości i struktury bazy ekonomicznej a dynamiką wzrostu gospodarczego jednostek terytorialnych.

Za autora koncepcji bazy ekonomicznej uważa się niemieckiego ekonomistę, socjologa i historyka gospodarczego Wenera Sombarta, który w opublikowanym na początku XX w. dziele *Der moderne Kapitalismus* [Nowoczesny kapitalizm] zauważa, że wyjaśnienie i zrozumienie mechanizmów sprawiających, że jedne miasta rozwijają się dynamicznie, a inne wolniej lub notują regres, wymaga poznania oraz opisanego ekonomicznego i społecznego znaczenia ich mieszkańców (Suliborski 2010)¹. Sombart stwierdza także, że rozwój miast jest procesem

¹ Według niektórych autorów teoretycznych podstaw koncepcji bazy ekonomicznej można doszukiwać się już w rozważaniach Adama Smitha, a nawet w doktrynie merkantylistów. Smith,

historycznym, w którym decydującą rolę odgrywa zdolność do tworzenia nadwyżek produktów rolnych stanowiących wyżywienie ludności miejskiej. W tym kontekście dzieli on ludność zamieszkującą miasta na grupy tzw. tworzących miasto (*Städtegründer*) oraz wypełniających miasto (*Städtefüller*) (Dziewoński 1971).

Teoria Sombarta nabierała coraz bardziej kumulatywnego charakteru. Szczególny wkład w rozwój teoretycznych i metodologicznych podstaw tej koncepcji mieli badacze amerykańscy (Marcel Arousseau, Frederick Law Olmsted, Homer Hoyt), holenderscy (Louis van Vuuren, Mart Ottevangers), szwedzcy (Jan Ekstedt) (Walkiewicz 2006; Dziewoński 1971). Również w polskich badaniach z zakresu geografii i geografii ekonomicznej nurt ten był intensywnie rozwijany w pracach, m.in. Kazimierza Dziewońskiego, Marka Jerczyńskiego, Andrzeja Suliborskiego, Andrzeja Matczaka i Danieli Szymańskiej czy Dariusza Sokołowskiego (Sokołowski 2008). Idea podziału mieszkańców miast na grupę spełniającą zadania zewnętrzne, ukierunkowane na obsługę otaczających je obszarów oraz grupę wewnętrzną, produkującą dobra na potrzeby pierwszej grupy, dość szybko znalazła także zastosowanie w praktyce zarządzania i planowania rozwoju miast (tamże).

U podstaw współczesnego rozumienia bazy ekonomicznej miasta leży teza, że działalność gospodarczą prowadzoną na terenie miast można podzielić na dwie grupy – egzogeniczną (podstawową, miastotwórczą) i endogeniczną (obsługową, uzupełniającą). Pierwszą z nich tworzą sektory i działalności, w ramach których wytwarza się towary i usługi sprzedawane nabywcom zlokalizowanym poza granicami miasta. Składają się one na bazę ekonomiczną i stanowią podstawę rozwoju społeczno-gospodarczego miasta. W skład grupy endogenicznej, usługowej, wchodzi z kolei działalności zaangażowane w produkcję towarów i usług, które są sprzedawane lokalnie i służą zaspokojeniu potrzeb mieszkańców i użytkowników miasta. Stąd całkowita wartość produkcji w mieście jest sumą produkcji w sektorach tworzących bazę ekonomiczną oraz sektorach usługowych (Krikelas 1992).

Wzrost skali działalności o charakterze egzogenicznym powoduje wzrost dochodów podmiotów w tę działalność zaangażowanych i w efekcie wzrost popytu (konsumpcyjnego i inwestycyjnego) wewnątrz gospodarki miejskiej. Pojawiają się nowe potrzeby, których zaspokojenie wymaga powstania nowych dóbr, nowych podmiotów gospodarczych i podjęcia nowych rodzajów działalności, których oferta będzie skierowana do mieszkańców i użytkowników miasta (działalność endogeniczna) (Stawasz 2016). Miasto w tej koncepcji jest rozpatrywane jako system zintegrowanych, wzajemnie oddziałujących na siebie elementów, stąd wzrost sektora egzogenicznego inicjuje rozwój innych elementów miejskiego systemu społeczno-gospodarczego. Impuls, którego źródłem jest sektor egzogeniczny, uruchamia mechanizm mnożnikowy, prowadzący do rozwoju

---

podobnie jak zostało to ujęte w teorii Sombarta, dokonał podziału procesów wytwarzania dóbr na produkcyjne – będące źródłem bogacenia się narodów i nieprodukcyjne, jak usługi i działalność rządu (Thulin 2014, s. 6). Z kolei w doktrynie merkantylistycznej za podstawowe źródło wzrostu i bogacenia się gospodarki przyjmuje się eksport towarów poza jej granice (Schaffer 1999, s. 2).

działalności o charakterze endogenicznym i tym samym rozwoju całego miasta (Sokołowski 2008). Jego globalny efekt będzie większy niż początkowo podjęta działalność (Stawasz 2016).

Mimo pewnych zastrzeżeń co do słuszności wybranych założeń i tez stawianych w teorii bazy ekonomicznej (ich wyczerpujące omówienie w perspektywie historycznej można znaleźć w pracy Andrew C. Krikelasa 1992) oraz jej aktualności w warunkach postępującej transformacji światowej gospodarki w kierunku gospodarki napędzanej wiedzą i innowacjami (Christofakis i Gkouzou 2014; Markusen 2007; Rutland i O'Hagan 2007) w literaturze z zakresu geografii ekonomicznej można spotkać się z poglądem, że istnieją tylko dwie sprawdzone teorie kompleksowo wyjaśniające prawidłowości i zależności funkcjonalnego rozwoju miast – teoria ośrodków centralnych i jej pochodne oraz teoria bazy ekonomicznej (Walkiewicz 2006).

2. Cel i metody

Głównym celem prezentowanych analiz było określenie wielkości, struktury i zróżnicowania bazy ekonomicznej miast województwa warmińsko-mazurskiego, a także ich ewolucji w latach 2008–2015. Dodatkowym celem było także określenie związków między poziomem wzrostu gospodarczego badanych ośrodków miejskich a stanem ich bazy ekonomicznej.

W pracy postawiono tezę, że baza ekonomiczna badanych miast była słabo rozwinięta, co oznacza, że rozmiary zatrudnienia egzogenicznego, zarówno w ujęciu bezwzględnym, jak i względnym, były niewielkie². Stąd założono także, że wszelkie zmiany w wielkości i strukturze bazy ekonomicznej miast województwa warmińsko-mazurskiego (uwzględniając nawet wywołane przez te zmiany efekty mnożnikowe) nie generowały istotnych impulsów rozwojowych do wzrostu dochodów własnych samorządów miejskich oraz lokalnych rynków pracy. W odniesieniu do zmian struktury bazy ekonomicznej w ujęciu sektorowym postawiono także tezę, że w omawianym okresie można było obserwować stopniową jej transformację w kierunku coraz większego udziału usług rynkowych, przy jednoczesnym ograniczaniu znaczenia produkcji przemysłowej.

W przypadku analiz bazy ekonomicznej i struktury funkcjonalnej miast są wykorzystywane różne jednostki miary. Najbardziej pożądane są te, które odnoszą się do ekonomicznych powiązań miasta z otoczeniem wyrażone w jednostkach pieniężnych. Wymienić tu można m.in.: wysokość dochodów i wydatków ludności miejskiej, wolumen sprzedaży, wartość dodana, wartość produkcji czystej i płace. W praktyce pozyskanie tych danych, szczególnie w przypadku analiz większej liczby lub dużych ośrodków miejskich, wiąże się z ogromnym nakładem pracy (niezbędne jest zastosowanie bezpośrednich metod pomiaru, takich jak metoda ankietowa, metoda wywiadu), a czasami jest wręcz niemożliwe. Stąd

---

² W literaturze przedmiotu graniczną wielkością, poniżej której przyjmuje się, że baza ekonomiczna jest słabo rozwinięta to 5%, niekiedy nawet 10% udziału zatrudnienia egzogenicznego w ogólnej liczbie ludności miasta (Gwosdz 2012; Knapik 2010; Sokołowski 2008).

najczęściej do pomiaru rozmiarów miejskiej bazy ekonomicznej wykorzystuje się metody pośrednie opierające się na danych o liczbie zatrudnionych lub pracujących w podziale na działy i sekcje gospodarki (Jerczyński 1971). Dane te są powszechnie zbierane i publikowane w systemach sprawozdawczości statystycznej.

Do najczęściej wykorzystywanych pośrednich metod pomiaru bazy ekonomicznej należą wskaźnik specjalizacji lokalnej (W_{SL}) P.S. Florence'a oraz wskaźnik nadwyżki pracowników (W_{NP}) H. Hoyta (Dacko 2009).

Pierwszy z wymienionych wskaźników oblicza się według wzoru (tamże):

$$W_{SL} = \frac{ZiM}{ZM} : \frac{ZiR}{ZR},$$

gdzie:

ZiM – zatrudnienie w działalności i na danym obszarze;

ZM – całkowite zatrudnienie na danym obszarze;

ZiR – zatrudnienie w działalności i w regionie³;

ZR – całkowite zatrudnienie w regionie.

Gdy wartości wskaźnika specjalizacji lokalnej są mniejsze od jedności, oznacza to, że zatrudnienie (produkcja) lokalne w działalności i jest mniejsze od zatrudnienia (produkcji) regionalnej, zatem musi być ona uzupełniana importem. W przypadku gdy wartości W_{SL} są większe od jedności, oznacza to z kolei, że wielkość zatrudnienia (produkcji) w działalności i przekraczają wielkość lokalnego popytu. Uzyskiwane nadwyżki są eksportowane poza dany obszar, stanowiąc tym samym element lokalnej bazy ekonomicznej. Wysokie wartości W_{SL} świadczą o dużym znaczeniu danej działalności w odniesieniu do obszaru stanowiącego tło prowadzonych analiz.

Z kolei wskaźnik nadwyżki pracowników, przy zachowaniu identycznych oznaczeń, jest obliczany według wzoru:

$$W_{NP} = ZiM - (ZM \times \frac{ZiR}{ZR}).$$

Powyzszy wskaźnik informuje, o ile faktyczne zatrudnienie w działalności i na badanym obszarze odbiega od poziomu zatrudnienia wyznaczonego przez przeciętny odsetek zatrudnionych w tej działalności w regionie stanowiącym punkt odniesienia. Dodatkowo wartości tego wskaźnika zaobserwowane dla działalności i wskazują, że tworzy ona sektor egzogeniczny. Wysokie wartości wskaźnika nadwyżki pracowników informują jednocześnie o dużym znaczeniu danej

³ Wybór gospodarki regionalnej jako punktu odniesienia dla obliczenia wielkości bazy ekonomicznej miast województwa warmińsko-mazurskiego wynika z ograniczeń metodycznych zastosowanych wskaźników. Jak pokazują wyniki badań porównawczych opisanych m.in. przez Marka Jerczyńskiego (1971) i Pera Thulina (2014), przyjęcie zbyt małego obszaru (w tym wypadku np. powiatu) jako punktu odniesienia niesie ryzyko nadmiernego zawyżenia wielkości sektora egzogenicznego. Odwrotnie, przyjęcie zbyt dużej przestrzennej jednostki odniesienia (np. kraju) może prowadzić do zaniżenia wielkości zatrudnienia egzogenicznego. Z tego samego powodu w przypadku danych o strukturze zatrudnienia według rodzaju wykonywanej działalności należy posługiwać się danymi o możliwie najniższym poziomie agregacji.

działalności, nie tyle w skali regionu, co dla badanej jednostki. Należy także pamiętać, że jest on wyrażany w liczbach bezwzględnych, stąd dla dokonywania porównań należy zrelatywizować go całkowitą liczbą mieszkańców lub całkowitą liczbą zatrudnionych na badanym obszarze (Jerczyński 1971).

Powyższe wskaźniki wykorzystano także w prezentowanych analizach, a obliczono je w odniesieniu do struktury pracujących w województwie warmińsko-mazurskim.

Do określenia wielkości i struktury bazy ekonomicznej miast województwa warmińsko-mazurskiego wykorzystano dane o liczbie pracujących w głównym miejscu pracy (na 31 grudnia) w podziale na sekcje PKD 2007. Kategoria „pracujących” jest nieco szersza od „zatrudnionych”, także używanej w statystykach publicznych. Ostatnia z nich obejmuje jedynie osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy, podczas gdy przez pojęcie „pracujących” rozumie się wszystkie osoby zatrudnione, bez względu na formę stosunku pracy (Rajman 2000, za: Sokołowski 2008, s. 247). Pamiętając o różnicach między obiema kategoriami osób tworzących lokalne rynki pracy, pojęcia pracujących i zatrudnionych w prezentowanych analizach były używane zamiennie.

Do zbadania poziomu wzrostu gospodarczego miast województwa warmińsko-mazurskiego posłużono się danymi o wysokości dochodów własnych badanych miast w przeliczeniu na 1 mieszkańca jako odsetka średnich dochodów własnych *per capita* gminnych jednostek samorządu terytorialnego w tym województwie oraz danymi o stopie bezrobocia rejestrowanego. Było to podyktowane brakiem dostępności danych statystycznych dotyczących m.in. kształtowania się wartości PKB w ujęciu gminnym, co oznaczało konieczność poszukiwania innych danych publikowanych na poziomie gminnym, które byłyby pomocne przy określeniu poziomu i tempa wzrostu gospodarczego gmin. Przy doborze mierników kierowano się modelem wzrostu gospodarczego układu lokalnego autorstwa Macieja Smętkowskiego. Autor ten zauważa, że im dana jednostka będzie charakteryzowała się wyższym poziomem wzrostu gospodarczego, tym wyższe będą jej dochody własne (Smętkowski 2005). Odwrotną zależność będzie można z kolei obserwować w przypadku kształtowania się stopy bezrobocia.

Okres analizy obejmował lata 2008 i 2015. W przypadku danych dotyczących liczby mieszkańców wysokości dochodów własnych i stopy bezrobocia rejestrowanego ich źródłem był Bank Danych Lokalnych GUS (<https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>). Natomiast dane o liczbie pracujących w badanych jednostkach zakupiono w Departamencie Informacji Głównego Urzędu Statystycznego.

3. Wyniki i dyskusja

Badaną zbiorowość stanowiły wszystkie miasta województwa warmińsko-mazurskiego. W obu badanych okresach było to 49 ośrodków. W 2008 r. miasta te zamieszkiwało 854,9 tys. osób, co stanowiło 59,9% wszystkich mieszkańców regionu Warmii, Mazur i Powiśla. W 2015 r. populacja miast województwa warmińsko-mazurskiego zmalała do 850,3 tys. osób (59,1% wszystkich mieszkańców regionu).

Spośród badanych ośrodków 38 stanowiły miasta małe o liczbie mieszkańców nieprzekraczającej 20 tys. Kolejnych 9 miast były to ośrodki średniej wielkości, których populacja wahała się w przedziale 20–100 tys. Jedynie dwa miasta (Elbląg i Olsztyn) zgodnie z podziałem stosowanym przez GUS można było określić jako ośrodki duże, powyżej 100 tys. mieszkańców. W latach 2008 i 2015 najmniejszą liczbą mieszkańców charakteryzowały się Młynary (odpowiednio 1815 i 1806 osób), a największą – Olsztyn, który w 2008 r. zamieszkiwało 176 142 osób, a w 2015 r. było to 173 444 osób. Przeciętnie małe miasta położone w województwie warmińsko-mazurskim w obu badanych okresach zamieszkiwało 7 300 osób. W przypadku miast średnich w 2008 r. średnia liczba mieszkańców wyniosła 30 330 osób, a w roku 2015 była o 350 osób wyższa. Wskaźnik gęstości miast w badanym regionie wyniósł 493,7 km² i jego wartość była jedną z najniższych w kraju.

Powyższe dane wskazują, że sieć ośrodków miejskich w województwie warmińsko-mazurskim charakteryzuje niewielka liczba miast, spośród których dominują ośrodki małe pod względem liczby mieszkańców. Dodatkowo miasta duże i średnie koncentrują się w zachodniej i środkowej części regionu. To w połączeniu z peryferyjnym położeniem względem stolicy województwa oraz słabym nasyceniem infrastrukturą transportową powoduje, że większość gmin położonych na wschodzie regionu znajduje się poza strefą oddziaływania Olsztyna, a jej mieszkańcy mają utrudniony dostęp do usług wyższego rzędu oferowanych przez duże ośrodki miejskie (Heffner i Gibas 2017). W tej sytuacji rolę ośrodka węzłowego, głównego źródła podaży tego typu usług na wschodzie województwa pełni Ełk. Z tego względu, jak również biorąc pod uwagę populację Ełku (ok. 60 tys. – dwukrotnie więcej niż kolejne w tym względzie miasto), w dalszej części analiz miasto to zostało włączone do grupy miast dużych.

Potencjał miast badanego województwa w zakresie tworzenia miejsc pracy jest większy niż wynika to z ich potencjału ludnościowego. W 2008 r. na 276,6 tys. osób pracujących w warmińsko-mazurskim ponad 226,9 tys. (82,03%) było zatrudnionych w miastach. Podobne wartości zaobserwowano w 2015 r. Uwzględniając społeczne i gospodarcze znaczenie ośrodków miejskich w regionie Warmii, Mazur i Powiśla, należy stwierdzić, że analiza wielkości oraz struktury ich bazy ekonomicznej wydaje się być w pełni uzasadniona, zarówno w kontekście wpływu jej przemian na dynamikę rozwoju całego województwa, jak i w zakresie kształtowania warunków życia jego mieszkańców.

W tabeli 1 przedstawiono dane dotyczące wielkości bazy ekonomicznej (mierzonej liczbą osób zatrudnionych w sektorze egzogenicznym) w miastach województwa warmińsko-mazurskiego w 2015 r. Zestawiono je z danymi o udziale pracowników sektora egzogenicznego i mieszkańców danego miasta w bazie ekonomicznej wszystkich ośrodków miejskich oraz ludności całego województwa. Jednocześnie wszystkie miasta podzielono na cztery klasy, w zależności od rozmiarów bazy ekonomicznej. Do klasy pierwszej zaliczono te ośrodki, gdzie liczba pracujących w działalności podstawowej przekraczała 2,5 tys. Klasę II tworzyły ośrodki, w których liczebność pracowników sektora egzogenicznego zawierała się w przedziale 1 000–2 499 osób. Natomiast do klasy III i IV

zaliczono te ośrodki, gdzie analogiczne wartości zawierały się w przedziałach odpowiednio: 500–999 osób i poniżej 500 osób.

W 2015 r. wielkość sektora egzogenicznego w analizowanych miastach wyniosła 33 233 osób, co stanowiło 12,1% ogółu pracujących w województwie oraz 15,03% wszystkich pracujących w miastach. Dla 2008 r. analogiczne wartości wyniosły 32 692 osób, 11,8% oraz 14,4%. Wzrost odsetka zatrudnionych w działalności egzogenicznej badanych miast wynikał jednak przede wszystkim ze zmniejszenia się liczby pracujących w całym województwie warmińsko-mazurskim i w miastach w nim położonych.

Z analizy danych dotyczących wielkości bazy ekonomicznej w 2015 r. wynika także, że charakteryzowała się względnie dużym stopniem zróżnicowania. W liczbach bezwzględnych zdecydowanie największą liczbą pracujących w sektorze egzogenicznym charakteryzował się Olsztyn (jedyne ośrodek zaliczony do I klasy). Liczba pracujących w tym sektorze produkcji (11 063 osób) w stolicy województwa warmińsko-mazurskiego w stosunku do drugiego pod tym względem miasta regionu Lubawy jest 4,5 razy większa. Pracujący w bazie ekonomicznej Olsztyna stanowili jednocześnie ok. 1/3 całkowitej liczby pracujących w sektorze egzogenicznym wszystkich miast warmińsko-mazurskiego. Zatem potencjał gospodarczy w zakresie tworzenia miejsc pracy w sektorze działalności podstawowej stolicy regionu jest znacznie większy niż wynika to z jej potencjału ludnościowego. Z badań Dariusza Sokołowskiego dotyczących dużych miast w Polsce wynika, że rozmiar bazy ekonomicznej w Olsztynie jest na podobnym poziomie jak w innych ośrodkach o zbliżonej liczbie mieszkańców (Sokołowski 2008)⁴.

Do klasy II pod względem wielkości bazy ekonomicznej zaliczono jedynie trzy miasta. Charakteryzowały się one względnie dużym zróżnicowaniem liczby mieszkańców – największy w tej grupie Elbląg w 2015 r. miał ponad 12-krotnie więcej mieszkańców niż najmniejsza Lubawa. Mimo tego to właśnie Lubawa charakteryzowała się największą bazą ekonomiczną w tej grupie, znacznie większą niż mogłoby to wynikać z jej potencjału ludnościowego. Dodatkowo w stosunku do 2008 r. liczba pracujących w sektorze egzogenicznym zwiększyła się tam o ponad 200 osób (10%), co było spowodowane stałym rozwojem przedsiębiorstw z branży meblarskiej zlokalizowanych na terenie tego miasta. Odwrotnie było w przypadku Elbląga, gdzie udział zatrudnienia egzogenicznego w bazie ekonomicznej regionu jest znacznie niższy, niż wskazywałaby na to populacja tego miasta. Jednocześnie spadek liczby pracujących w działalności podstawowej o 640 osób (23,9%) w stosunku do 2008 r. może wskazywać na relatywnie szybko postępujący proces załamywania się gospodarczych podstaw funkcjonowania tego miasta.

---

⁴ W tym miejscu należy jednak zaznaczyć, że przytoczone badania opierały się na nieco odmienniej metodologii (podstawą obliczenia wskaźnika nadwyżki pracowników było zatrudnienie ogólnokrajowe) oraz dotyczyły wcześniejszego okresu.

Tab. 1. Wielkość bazy ekonomicznej miast województwa warmińsko-mazurskiego w 2015 r.

Klasa miast	Miasto	Wielkość bazy ekonomicznej (liczba osób)	Udział w bazie ekonomicznej województwa (w %)	Liczba mieszkańców	Udział w liczbie mieszkańców województwa	Wielkość bazy ekon. miasta w stosunku do liczby mieszk. (w %)
I	Olsztyn	11 036	33,21	173 444	20,40	6,36
	Lubawa	2 442	7,35	10 083	1,19	24,22
II	Elbląg	2 040	6,14	121 642	14,30	1,68
	Elk	1 552	4,67	60 462	7,11	2,57
III	Działdowo	981	2,95	21 402	2,52	4,58
	Ostróda	967	2,91	33 517	3,94	2,89
	Dobre Miasto	888	2,67	10 471	1,23	8,48
	Giżycko	845	2,54	29 726	3,50	2,84
	Ława	793	2,39	33 174	3,90	2,39
	Morań	722	2,17	14 110	1,66	5,11
	Olecko	696	2,09	16 460	1,94	4,23
	Szczytno	694	2,09	23 992	2,82	2,89
	Mrągowo	656	1,97	22 005	2,59	2,98
	Nowe Miasto Lub.	636	1,91	11 101	1,31	5,73
	Braniewo	635	1,91	17 161	2,02	3,70
	Kętrzyn	632	1,90	27 732	3,26	2,28
	Lidzbark Warm.	585	1,76	16 200	1,91	3,61
	Goldap	583	1,76	13 726	1,61	4,25
	Nidzica	554	1,67	14 166	1,67	3,91
	Węgorzewo	546	1,64	11 568	1,36	4,72
IV	Mikołajki	447	1,35	3 827	0,45	11,69
	Zalewo	444	1,34	2 186	0,26	20,30
	Bartoszyce	412	1,24	24 196	2,85	1,70
	Biskupiec	391	1,18	10 582	1,24	3,69

Tab.1. – cd.

Klasa miast	Miasto	Wielkość bazy ekonomicznej (liczba osób)	Udział w bazie ekonomicznej województwa (w %)	Liczba mieszkańców	Udział w liczbie mieszkańców województwa	Wielkość bazy ekon. miasta w stosunku do liczby mieszk. (w %)
	Pasłęk	341	1,03	12 373	1,45	2,76
	Lidzbark	293	0,88	8 002	0,94	3,66
	Pisz	268	0,81	19 489	2,29	1,37
	Olsztynek	185	0,56	7 669	0,90	2,42
	Ormeta	175	0,53	9 008	1,06	1,95
	Reszel	171	0,51	4 667	0,55	3,67
	Biała Piska	164	0,49	4 120	0,48	3,98
	Górowo Iławeckie	156	0,47	4 140	0,49	3,78
	Kisielice	148	0,45	2 122	0,25	6,98
	Młynary	144	0,43	1 806	0,21	7,98
	Susz	140	0,42	5 654	0,66	2,47
	Orzysz	139	0,42	5 726	0,67	2,42
	Pieniężno	135	0,41	2 863	0,34	4,71
	Korsze	118	0,35	4 408	0,52	2,67
	Miłakowo	114	0,34	2 631	0,31	4,35
	Bisztynek	78	0,23	2 437	0,29	3,20
	Ruciane-Nida	71	0,21	4 632	0,54	1,54
	Ryn	48	0,14	2 899	0,34	1,64
	Barczewo	29	0,09	7 290	0,86	0,40
	Pasym	27	0,08	2 561	0,30	1,05
	Sępólno	26	0,08	2 024	0,24	1,30
	Milomłyn	25	0,07	2 434	0,29	1,02
	Jeżiorany	24	0,07	3 312	0,39	0,72
	Frombork	21	0,06	2 446	0,29	0,84
	Tolkicko	13	0,04	2739	0,32	0,47

Źródło: obliczenia własne.

Relatywnie niekorzystna oraz wciąż pogarszająca się sytuacja społeczno-gospodarcza Elbląga jest uwarunkowana oddziaływaniem negatywnych tendencji i procesów, które są wspólne dla wielu miast podobnej wielkości w Polsce. Wśród nich należy wymienić przede wszystkim:

1. Stopniowy zanik funkcji przemysłowej – u progu transformacji systemowej Elbląg był ważnym krajowym ośrodkiem przemysłu o wyraźnej specjalizacji w produkcji turbin elektrycznych oraz wyposażenia okrętów (układy napędowe). Upadek lub ograniczenie produkcji polskich stoczni będące konsekwencją procesów restrukturyzacji krajowej gospodarki oraz rosnąca konkurencja ze strony producentów zagranicznych skutkowały jednak postępującym spadkiem zatrudnienia w tym sektorze lokalnej gospodarki. Według danych GUS na koniec 2015 r. w całym sektorze przemysłowym w Elblągu pracowało 9471 osób, podczas gdy największy zakład przemysłowy produkujący wyposażenie okrętów – ZAMECH Elbląg – po koniec lat 80. ub. wieku zatrudniał ok. 9 tys. osób.
2. Konsekwencją wzrostu bezrobocia był także stopniowy odpływ ludności do innych ośrodków miejskich, głównie do Trójmiasta. Położenie Elbląga w strefie oddziaływania dużej i relatywnie szybko rozwijającej się aglomeracji trójmiejskiej powoduje stopniowe „wysysanie” zasobów ludzkich z lokalnej gospodarki. Towarzyszy temu proces stopniowego starzenia się populacji miasta. W efekcie liczba mieszkańców Elbląga co roku maleje (w ostatnich 20 latach o ok. 8 tys. osób), co prowadzi do ograniczenia skali działalności gospodarczej prowadzonej w mieście.
3. Utrata funkcji administracyjnych – wejście w życie 1 stycznia 1999 r. reformy terytorialnej organizacji kraju oznaczało dla Elbląga utratę statusu miasta wojewódzkiego. W konsekwencji zmniejszyły się skala i zakres pełnionych przez ten ośrodek funkcji egzogenicznych, czego najbardziej zauważalnym przejawem był spadek zatrudnienia w administracji publicznej.

Jeśli w przypadku Elbląga procesy restrukturyzacji polskiej gospodarki były ważną przyczyną osłabienia potencjału gospodarczego miasta oraz stagnacji lokalnej gospodarki, to w przypadku Lubawy można stwierdzić, że stały się one katalizatorem wzrostu gospodarczego miasta. Przed 1989 r. miasto to było ważnym, nie tylko w skali regionu, ośrodkiem produkcji mebli (Spółdzielnia Meblarska „Jedność”, PPUH „Szynaka”) oraz konfekcji technicznej (Lubawskie Zakłady Konfekcji Technicznej). Od tego okresu stopniowo otwierające się rynki zagraniczne oraz rosnący popyt wewnętrzny w połączeniu z istniejącym już potencjałem technicznym, ludzkim i surowcowym stworzyły dogodne warunki do rozwoju lokalnych przedsiębiorstw, szczególnie z branży meblarskiej. Obecnie na obszarze Lubawy działa kilku dużych producentów mebli, takich jak: Ikea Industry Poland, Szynaka Meble, Libro oraz wiele mniejszych zakładów meblarskich oraz z branż pokrewnych. Na koniec 2015 r. zatrudniały one ponad 4 000 osób (z czego tylko zakład Ikea zatrudniał ok. 1700 osób), przy ogólnej liczbie zatrudnionych w mieście na poziomie 5278 osób oraz liczbie mieszkańców wynoszącej 10 083 osób. Relatywnie duże rozmiary zatrudnienia egzogenicznego w Lubawie wynikają więc z wyraźnej specjalizacji produkcyjnej lokalnych przedsiębiorstw oraz korzystnych uwarunkowań do rozwoju przemysłu meblarskiego w regionie.

Najmniej zróżnicowaną grupę pod względem liczby pracujących w sektorze egzogenicznym i liczby mieszkańców tworzą miasta zaliczone do klasy III. Największe miasto tej grupy – Ostródę – w 2015 r. zamieszkiwało 33,5 tys. osób, podczas gdy najmniejsze z nich – Dobre Miasto – miało 10,4 tys. mieszkańców. Jednocześnie największą liczbą pracowników sektora egzogenicznego charakteryzowało się Działdowo (981 osób), a najmniejszą – Węgorzowo (546 osób).

Najliczniejszą grupę stanowią miasta, w których wielkość bazy ekonomicznej nie przekraczała 500 osób. Jest to bardzo zróżnicowana grupa zarówno pod względem liczby mieszkańców (różnica między miastami o największej

i najmniejszej liczbie mieszkańców w tej grupie – Bartoszczykami i Młynarami – była ponad 13-krotna), jak i pod względem liczby pracujących w działalności egzogenicznej (w tym wypadku różnica była aż 30-krotna). W większości tworzą ją bardzo małe miasta o niewielkim potencjale ludnościowym i relatywnie małym, odpowiadającym liczbie mieszkańców, potencjale gospodarczym. Do wyjątków należały względnie duże ludnościowo Bartoszyce i Pisz, które jednocześnie charakteryzowały się niewielkim zatrudnieniem egzogenicznym oraz Zalewo i Mikołajki, w których można było obserwować odwrotną relację między liczbą ich mieszkańców a wielkością bazy ekonomicznej.

Według Suliborskiego miarą charakteryzującą wielkość sektora egzogenicznego może być także liczba pełnionych przez niego funkcji zewnętrznych (Suliborski 2002). Innymi słowy, miarą wielkości bazy ekonomicznej może być liczba sekcji PKD, w których można obserwować występowanie nadwyżek pracujących. W prezentowanych analizach wyróżniono trzy poziomy rozwoju sektora egzogenicznego: nierozwinięty (jeśli liczba funkcji/sekcji PKD, w których notowano nadwyżki pracowników, była mniejsza od 6), średnio rozwinięty (gdy liczba sekcji zawierała się w przedziale od 6 do 8) i rozwinięty (gdy liczba pełnionych funkcji była większa od 8).

W obu analizowanych okresach zdecydowana większość miast warmińsko-mazurskiego charakteryzowała się nierozwiniętym sektorem egzogenicznym. Najczęściej były to miasta małe, o względnie niewielkiej liczbie pracujących w działalności podstawowej. W ok. 25% miast liczba pełnionych funkcji pozwoliła na określenie ich sektora egzogenicznego mianem średnio rozwiniętego. Jedynym miastem, w którym wzrost liczby realizowanych funkcji spowodował jego przesunięcie z grupy ośrodków o nierozwiniętym sektorze egzogenicznym do grupy o średnim poziomie jego rozwoju, było Szczytno. Pozostałe miasta w grupie ośrodków o średnio rozwiniętej bazie ekonomicznej to: Działdowo, Elk, Gołdap, Kętrzyn, Lidzbark Warmiński, Mrągowo, Nidzica, Pieniężno, Reszel, Ostróda, Pasłęk, Braniewo; a więc w większości miasta małe. Na tle innych ośrodków wyróżniały się one względnie dużymi rozmiarami bazy ekonomicznej. Jedynymi miastami charakteryzującymi się rozwiniętym sektorem egzogenicznym były: Węgorzewo, Giżycko, Elbląg i Olsztyn. Pomimo dużych różnic w liczbie osób pracujących w działalności podstawowej, co było konsekwencją dużych różnic w liczbie mieszkańców, na tle innych miast wyróżniały się one względnie dużym udziałem bazy ekonomicznej w całkowitej liczbie pracujących.

Ważnym aspektem analiz miejskiej bazy ekonomicznej jest także określenie jej struktury. W tym celu oznaczono udział zatrudnienia egzogenicznego w poszczególnych sekcjach PKD (zgodnie z nomenklaturą PKD 2007) w ogólnym zatrudnieniu egzogenicznym badanych miast⁵. Natomiast w tabeli 3 dane o strukturze bazy ekonomicznej w badanych ośrodkach miejskich zaprezentowano w bardziej syntetycznym ujęciu, tj. w podziale na sektory produkcji. W tym celu dokonano

⁵ Biorąc pod uwagę zwięzłość wyводу oraz sugestię jednego z recenzentów, zrezygnowano z prezentacji tych danych w pracy. Jednocześnie autor zobowiązuje się do ich udostępnienia za interesowanym osobom.

Tab. 2. Liczba miast województwa warmińsko-mazurskiego ze względu na poziom rozwoju sektora egzogenicznego w latach 2008 i 2015

Rozwój sektora egzogenicznego ze względu na liczbę funkcji	Liczba miast w 2008 r.	Liczba miast w 2015 r.
Nierozwinięty (1 do 5)	33	32
Średnio rozwinięty (6 do 8)	12	13
Rozwinięty (powyżej 8)	4	4

Źródło: obliczenia własne.

agregacji zatrudnienia w poszczególnych sekcjach PKD do sektorów produkcji, a następnie określono ich udział w ogólnej liczbie pracujących w działalności egzogenicznej. Uwzględniono następujące sektory produkcji⁶:

- 1) przemysł (P) – sekcje B, C, D, E, F⁷;
- 2) usługi rynkowe (R) – G, H, I, J, K, L, M, N, R, S, T, U;
- 3) usługi nierynkowe (N) – O, P, Q.

Do określenia typów miasta ze względu na charakter bazy ekonomicznej oraz kierunków i stopnia jej przekształceń oparto się na metodyce trójkąta Ossana (Sokołowski 2008). Miasta o typach P, R, N obejmują ośrodki, w których jeden z sektorów charakteryzuje się bezwzględną dominacją w strukturze pracujących, przy relatywnie małym udziale sektorów pozostałych. Typy mieszane (PR, PN, RP itd.) charakteryzują się względną lub bezwzględną dominacją jednego z sektorów (37,5–75,0%) oraz dużym udziałem drugiego z sektorów, nieprzekraczającym jednak 50% pracujących. Wreszcie struktura, w której każdy z sektorów cechuje się podobnym udziałem w ogóle pracujących (w przedziale 25–50%), nazywana jest strukturą zrównoważoną (tamże).

Biorąc pod uwagę przeobrażenia gospodarcze zachodzące w ostatnich kilkunastu latach w najbardziej rozwiniętych gospodarkach, za najbardziej korzystną strukturę produkcji, z punktu widzenia stymulowania wzrostu gospodarczego ośrodków miejskich, należy uznać taką, w której dominującą rolę odgrywają usługi, w tym przede wszystkim usługi rynkowe. Wynika to z faktu, że usługi w porównaniu z produkcją przemysłową charakteryzują się większą wartością dodaną, w związku z czym ich rozwój generuje silniejsze impulsy rozwojowe dla całej gospodarki miejskiej. Ponadto przedsiębiorstwa usługowe, zarówno te działające w sferze usług rynkowych, jak i nierynkowych, są znacznie

⁶ W analizach pominięto sektor rolnictwa (sekcja A) ze względu na jego marginalny udział w strukturze produkcji i zatrudnienia analizowanych ośrodków miejskich.

⁷ Zgodnie z nomenklaturą PKD 2007 sekcje obejmują: A – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, B – górnictwo i wydobywanie, C – przetwórstwo przemysłowe, D – wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, E – dostawę wody i gospodarowanie odpadami, F – budownictwo, G – handel i naprawa pojazdów samochodowych, H – transport i gospodarka magazynowa, I – zakwaterowanie i gastronomia, J – informacja i komunikacja, K – działalność finansowa i ubezpieczeniowa, L – obsługa rynku nieruchomości, M – działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, N – administrowanie i działalność wspierająca, O – administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, P – edukacja, Q – opieka zdrowotna i pomoc społeczna, R – działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, S, T, U – działalność usługowa pozostała.

silniej powiązane z lokalną gospodarką (Christofakis i Gkouzos 2014). W przypadku przedsiębiorstw przemysłowych jedynie te, które są położone w obszarach peryferyjnych, słabo skomunikowanych z resztą kraju, wykazują silne związki z lokalnymi gospodarkami, generując tym samym istotne impulsy dla ich wzrostu gospodarczego (tamże). W odniesieniu do działalności przemysłowej na terenie województwa warmińsko-mazurskiego należy mieć dodatkowo na uwadze fakt, że niski poziom kapitału ludzkiego w regionie, który przekłada się na niski poziom konkurencyjności gospodarczej oznacza, że na jego terenie lokują się przedsiębiorstwa z branż o niskim poziomie zaawansowania technologicznego. Podstawą konkurencyjności tego typu podmiotów są niskie koszty produkcji, stąd wartość dodana, którą generują dla regionalnej i lokalnej gospodarki jest również względnie niewielka (Merło, Michałak, Bogdański 2015, s. 27–30).

W większości badanych miast dominującą rolę odgrywał sektor przemysłowy. W 2008 r. aż w 23 ośrodkach co najmniej połowa pracujących była zatrudniona właśnie w tym sektorze; w jednym z ośrodków (Zalewo) sektor ten odpowiadał za całość zatrudnienia egzogenicznego. W 2015 r. liczba ośrodków z dominującym udziałem przemysłu w strukturze pracujących zmalała do 19. Jednak liczba miast, w których 100% pracujących w działalności podstawowej była zatrudniona w przemyśle, wzrosła do czterech. Były to: Zalewo, Młynary, Miłakowo, Lubawa. W kolejnych ośmiu miastach przemysł generował co najmniej 80% miejsc pracy w działalności egzogenicznej.

Drugim najważniejszym sektorem produkcji kształtującym bazę ekonomiczną miast województwa warmińsko-mazurskiego były usługi nierynkowe. W 2008 r. w 17 ośrodkach ten rodzaj działalności gospodarczej odpowiadał za więcej niż połowę zatrudnienia egzogenicznego. Siedem lat później liczba takich ośrodków zmalała do 14. Sektor ten był szczególnie istotny w najmniejszych ośrodkach miejskich położonych głównie na północy województwa warmińsko-mazurskiego.

Spośród analizowanych sektorów produkcji najmniejsze znaczenie w strukturze bazy ekonomicznej miast miały usługi rynkowe. W 2008 r. jedynie w siedmiu, a w 2015 r. tylko w dziewięciu miastach generowały one ponad połowę zatrudnienia egzogenicznego. Wśród nich można wyróżnić trzy typy ośrodków ze względu na pełnione przez nie funkcje: 1) Olsztyn – największe miasto w regionie, siedziba władz administracyjnych i najważniejszy ośrodek gospodarczy (w przypadku Olsztyna zatrudnienie w tym sektorze produkcji rozłożyło się względnie równomiernie między sekcje G, H, J, K i N); 2) małe miasta, relatywnie dobrze skomunikowane z Olsztynem, pełniące funkcje jego „sypialni” (Biskupiec, Olsztynek, Barczewo, gdzie względnie duży udział w zatrudnieniu egzogenicznym miały sekcje K, L i M); 3) miasta turystyczne (Mrągowo, Ryn, Frombork, Mikołajki, z wyraźną dominacją zatrudnienia w sekcji I, czyli zakwaterowaniu i gastronomii).

Analiza danych zawartych na rycinie 1 pozwala także stwierdzić, że istotnym czynnikiem, który miał wpływ na strukturę pracujących w sektorze egzogenicznym badanych miast była ich wielkość mierzona liczbą mieszkańców. Przedstawiono na nim procentową strukturę pracujących w 2015 r. w sektorze

Tab. 3. Struktura zatrudnienia egzogenicznego w miastach województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2008–2015 w podziale na sektory

Miasto	2008				2015				
	Przemysł	Usługi rynkowe	Usługi nierynkowe	Przemysł	Usługi rynkowe	Usługi nierynkowe	Przemysł	Usługi rynkowe	Usługi nierynkowe
Barczewo	16,9	10,1	73,0	12,3	49,1	38,7			
Bartoszyce	0,0	44,1	55,9	0,0	40,4	59,6			
Biała Piska	3,8	43,2	53,0	7,1	56,0	36,9			
Biskupiec	23,9	76,1	0,0	94,2	5,8	0,0			
Bisztynek	0,0	17,6	82,4	45,6	12,2	26,6			
Braniewo	16,6	24,8	58,6	0,0	46,7	53,3			
Dobre Miasto	90,1	0,0	9,9	85,0	15,0	0,0			
Działdowo	54,4	44,3	1,3	55,5	23,8	20,7			
Elbląg	24,4	38,3	37,3	23,1	26,8	50,2			
Elk	57,5	42,5	0,0	39,6	49,7	10,6			
Frombork	23,3	61,4	0,0	47,8	52,2	0,0			
Giżycko	22,8	26,5	50,7	10,2	34,6	55,2			
Goldap	80,0	14,7	5,4	85,3	6,1	8,5			
Górowo Iławeckie	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	87,5			
Iława	23,4	60,8	15,9	38,5	45,2	16,4			
Jeziorany	0,0	12,1	87,9	0,0	100,0	0,0			
Kętrzyn	85,3	0,0	14,7	61,2	34,3	4,5			
Kisielice	0,0	0,0	100,0	0,0	0,3	99,7			
Korsze	67,7	32,3	0,0	47,8	45,7	6,5			
Lidzbark	76,6	23,4	0,0	81,9	18,1	0,0			
Lidzbark Warm.	93,2	5,4	1,3	84,8	8,5	6,7			
Lubawa	95,8	4,2	0,0	100,0	0,0	0,0			
Mikołajki	51,2	16,3	0,0	6,1	86,3	6,9			
Mitkowo	54,8	0,0	45,2	100,0	0,0	0,0			

Tab. 3. – cd.

Miasto	2008			2015		
	Przemysł	Usługi rynkowe	Usługi nierynkowe	Przemysł	Usługi rynkowe	Usługi nierynkowe
Mitomłyn	22,4	0,0	77,6	18,8	2,5	78,6
Młynary	89,3	0,0	10,7	100,0	0,0	0,0
Morağ	89,2	7,4	3,4	91,6	8,4	0,0
Mragowo	10,9	64,4	24,7	55,9	42,5	1,6
Nidzica	89,7	6,0	4,3	59,6	33,5	6,9
Nowe Miasto Lubawskie	62,7	30,5	6,8	73,3	18,0	8,7
Olecko	95,5	0,0	3,9	98,9	1,1	0,0
Olsztyn	5,3	81,8	12,9	3,7	79,2	17,1
Olsztynek	12,2	87,8	0,0	55,8	24,4	19,8
Orneta	94,4	0,0	5,6	12,1	64,2	23,8
Orzysz	0,0	46,6	53,4	0,0	67,0	33,0
Ostróda	64,6	30,4	5,1	25,9	73,4	0,6
Pasłęk	57,8	37,5	4,8	40,2	49,3	10,5
Pasym	0,0	4,4	95,6	0,0	23,6	76,4
Pieniężno	13,8	17,5	68,1	14,4	48,8	36,8
Pisz	53,9	0,6	38,3	16,1	10,7	73,2
Reszel	54,4	5,8	39,7	51,0	3,7	45,3
Ruciane-Nida	0,0	26,9	52,5	0,0	7,6	92,4
Ryn	35,8	53,5	10,8	95,7	4,3	0,0
Sępopol	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0
Susz	63,1	28,9	7,0	70,2	5,5	24,3
Szczytno	10,3	0,0	89,7	0,4	8,5	91,1
Tolknicko	66,9	23,7	9,4	0,0	33,7	66,3
Węgorzewo	7,7	14,1	78,3	11,9	6,8	81,4
Zalewo	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0

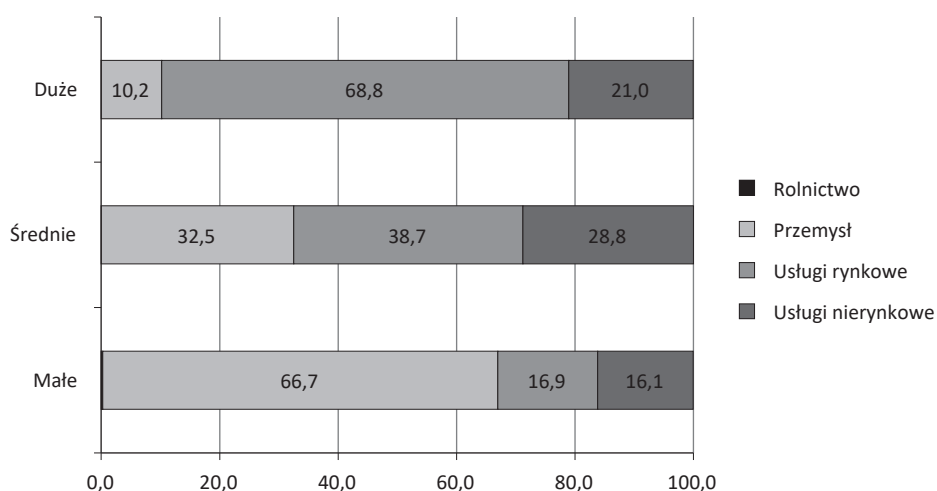
Źródło: obliczenia własne.

bazy ekonomicznej w grupach ośrodków miejskich wyróżnionych ze względu na ich wielkość.

Przemysł należał do najważniejszych sektorów produkcji w przypadku miast małych. Jego udział w ogólnej liczbie pracujących w sektorze egzogenicznym w tej grupie miast był dwukrotnie większy w porównaniu z grupą miast średniej wielkości i ponad sześciokrotnie większy niż w miastach dużych. Znamienne jest również to, że w odniesieniu do 2008 r. jedynie w miastach małych można było obserwować wzrost znaczenia produkcji przemysłowej w strukturze działalności podstawowej (o 0,7 pkt. proc.). W pozostałych grupach udział przemysłu w zatrudnieniu egzogenicznym zmalał o 0,5 pkt. proc. dla miast średnich i o 3,8 pkt. proc. w przypadku miast dużych. Jeśli chodzi o sekcje PKD składające się na sektor przemysłowy w 2015 r., w przypadku miast małych dominowała sekcja C, generująca ponad 62% wszystkich miejsc pracy, w miastach średnich były to sekcje C (19,53% ogółu pracujących) i F (10,4%), natomiast w miastach dużych zanotowano zbliżony udział sekcji C (3,75%), D (2,95%) oraz F (3,32%).

W przypadku usług rynkowych proporcje zatrudnienia były odwrotne. Ten sektor produkcji odpowiadał za 68,8% zatrudnienia egzogenicznego miast dużych, 38,7% zatrudnienia miast średnich oraz 16,9% zatrudnienia podstawowego małych miast. W porównaniu z 2008 r. znaczenie tego sektora produkcji w kształtowaniu zatrudnienia egzogenicznego wzrosło w przypadku miast małych (o 2,9 pkt. proc.) i średnich (o 3,7 pkt. proc.), a zmalało w dużych ośrodkach (spadek o 1,2 pkt. proc.). Jeżeli chodzi o strukturę pracujących w usługach rynkowych w podziale na sekcje PKD, to w przypadku najmniejszych miast dominowało zatrudnienie w sekcji G (7,02% ogółu pracujących), H (3,88%) i I (3,29%), w miastach średnich były to sekcje G (8,52%), H (6,97%), I (4,33%)

Ryc. 1. Struktura pracujących w sektorze egzogenicznym miast województwa warmińsko-mazurskiego w podziale na sektory w 2015 r. (w %)

Źródło: obliczenia własne.

oraz N (12,28%). Natomiast zatrudnienie w sektorze usług rynkowych w dużych miastach województwa warmińsko-mazurskiego było zdominowane przez sekcje G (17,64%), H (10,8%), J (8,9%), K (9,06%) oraz N (16,87%).

Rozpatrując łącznie strukturę pracujących w sektorze egzogenicznym miast województwa warmińsko-mazurskiego, można także zauważyć, że usługi nierynkowe nie były dominującym sektorem produkcji w żadnej z analizowanych grup. Ich udział w ogólnej liczbie pracujących w 2015 r. w przypadku miast małych wyniósł 16,2% (spadek o 2,8 pkt. proc. w porównaniu z 2008 r.), dla miast średnich było to 28,8% (spadek o 3,2 pkt. proc.) a dla ośrodków dużych był on na poziomie 21,1% (wzrost o 5,1 pkt. proc.). Jeśli chodzi o strukturę pracujących w tym sektorze w podziale na sekcje PKD w 2015 r., to w przypadku miast małych rozłożyła się ona względnie równomiernie na sekcje O (4,49% ogółu pracujących w działalności egzogenicznej pracowało w tej sekcji), P (5,63%) i Q (6,04%). Dla miast średnich struktura pracujących w usługach rynkowych również była względnie równomiernie rozłożona na sekcje O (10,54%), P (8,3%), Q (9,96%). W miastach dużych nie występowała nadwyżka pracowników w sekcji P, natomiast w sekcji O pracowało 13,5% ogółu pracujących w sektorze egzogenicznym, a w sekcji Q było to 7,6%.

Zapewnienie warunków do długookresowego wzrostu gospodarczego ośrodków miejskich wymaga, aby ich baza ekonomiczna charakteryzowała się korzystną, z punktu widzenia wymogów współczesnej gospodarki, strukturą produkcji, ale także by struktura ta była wysoce zróżnicowana. Wysoki stopień dywersyfikacji bazy ekonomicznej pozwala na bardziej zrównoważone zaspokajanie potrzeb mieszkańców miasta (Knapik 2010). Zdywersyfikowana struktura produkcji jest także istotnym elementem tzw. odporności miast (*urban resilience*), która zmniejsza ryzyko gwałtownego spadku produkcji i zatrudnienia w okresach załamania koniunktury na rynkach zewnętrznych (Masik i Sagan 2016). Ponadto zróżnicowana struktura zatrudnienia w mieście może być czynnikiem sprzyjającym dalszemu wzrostowi zatrudnienia (Black i Henderson 1998) oraz napływowi nowych, innowacyjnych przedsiębiorstw, co z kolei podnosi poziom innowacyjności całej lokalnej gospodarki (Duranton i Puga 2000). Jednocześnie wysoki poziom specjalizacji produkcji wytwarzanej w mieście może być przejawem dążenia zlokalizowanych w nim przedsiębiorstw do wykorzystania związanych z tym korzyści aglomeracji w postaci dostępu do siły roboczej o specyficznych umiejętnościach i kwalifikacjach czy obecności pożądanej infrastruktury technicznej i społecznej (tamże). Wciąż niesie to jednak ryzyko uzależnienia lokalnej gospodarki od jednej branży czy sektora produkcji, co w obliczu potencjalnego załamania popytu zewnętrznego będzie niosło negatywne skutki w postaci ograniczenia produkcji i zatrudnienia. W tym kontekście należy także postawić pytanie o kształtowanie się poziomu dywersyfikacji bazy ekonomicznej miast badanego województwa i jego zmian w czasie.

Jednym z powszechnie wykorzystywanych mierników stopnia zróżnicowania struktury bazy ekonomicznej jest wskaźnik Amemiya, który oblicza się według wzoru (Sokołowski 2008; Knapik 2010):

$$IED = \sum_{i=1}^m \frac{m}{m-1} \left(\frac{ZegziMj}{ZegzMj} - \frac{1}{m} \right)^2,$$

gdzie:

IED – indeks ekonomicznej dywersyfikacji sektora egzogenicznego miasta;

m – liczba działalności (sekcji) wykorzystana w analizie (19);

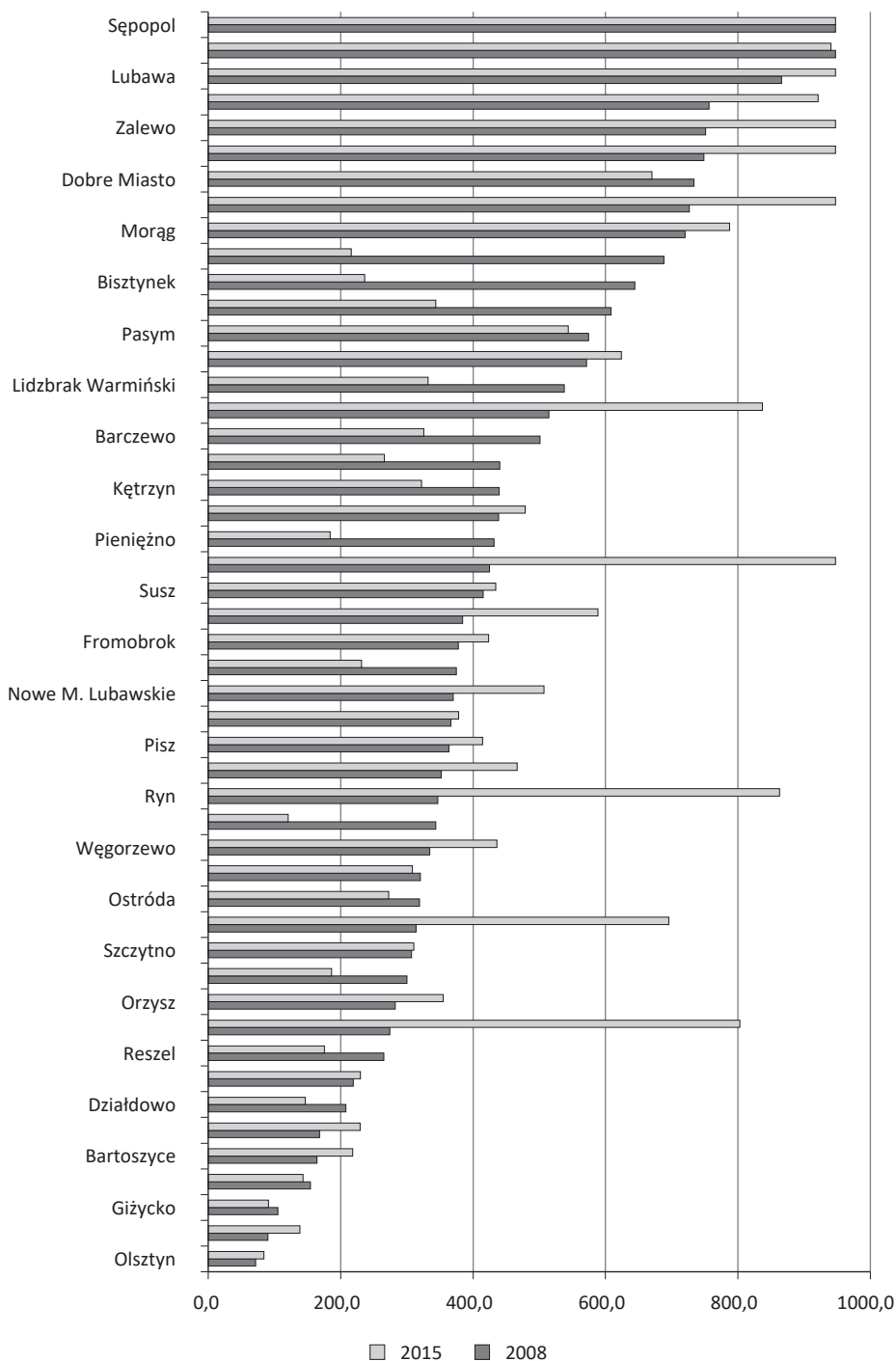
ZegziMj – zatrudnienie egzogeniczne w działalności *i* w mieście *Mj*;

ZegzMj – całkowite zatrudnienie egzogeniczne w działalności *i* w mieście *Mj*.

Indeks *IED* przyjmuje wartości z przedziału od 0 do 1, przy czym w prezentowanych analizach uzyskane wyniki przemnożono przez 1000, co pozwoliło na zaprezentowanie ich w bardziej przystępnej formie. Niskie wartości indeksu *IED* zwykle wskazują na występowanie zróżnicowanej struktury zatrudnienia i produkcji. Wartość równa „0” może oznaczać strukturę złożoną i w niewielkim stopniu zróżnicowaną, w której zatrudnienie egzogeniczne jest równomiernie rozłożone na wszystkie analizowane sekcje. Z kolei wysokie wartości wskazują na mało zróżnicowaną strukturę zatrudnienia (wartość równa „1000” oznacza skupienie całego zatrudnienia egzogenicznego tylko w jednej sekcji) (Knapik 2010). Jednak, jak zauważa Suliborski, wysokie wartości indeksu *IED* mogą wynikać z koncentracji zatrudnienia zarówno w jednej, jak i w kilku sekcjach, stąd uzyskane wyniki należy konfrontować z danymi o liczbie sekcji, w których występują nadwyżka pracowników (Suliborski 2002).

Wartości indeksu *IED* dla wszystkich miast województwa warmińsko-mazurskiego przedstawiono na rycinie 2. Były one najniższe w relatywnie największych ośrodkach – Olsztynie, Giżycku, Bartoszycach, Działdowie. Ich wielkość wyrażona liczbą mieszkańców oraz rola w systemie osadniczym województwa (stolice powiatów, ważne ośrodki zdrowia, edukacji) determinują względnie dużą różnorodność prowadzonej na ich obszarze działalności, co przekłada się także na duże zróżnicowanie bazy ekonomicznej. Najniższe wartości indeksu *IED* dotyczą z kolei ośrodków o względnie małej liczbie mieszkańców i relatywnie małej liczbie pracujących. W miastach tych zdecydowana większość zatrudnienia egzogenicznego przypada tylko na jedną sekcję PKD (sekcja C – Lubawa, Dobre Miasto, sekcja P – Sępólno) lub wręcz na jednego pracodawcę (zakład drobiarski w Zalewie).

W latach 2008–2015 w większości badanych ośrodków można było obserwować proces stopniowego zmniejszania zróżnicowania struktury pracujących w sektorze egzogenicznym. W 28 spośród 49 badanych miast wartość indeksu *IED* wzrosła, w Sępólnie pozostała na niezmiennym, wysokim poziomie, natomiast w 20 miastach można było obserwować spadek jego wartości. Stąd w analizowanym okresie można było obserwować wzrost zarówno średniej arytmetycznej wartości wskaźnika *IED* w badanych miastach (z poziomu 440,9 w 2008 r. do 468,6 w 2015 r.), jak i jego średniej wartości ważonej udziałem poszczególnych miast w całości miejskiej bazy ekonomicznej w regionie (300,4 w 2008 r. i 318,5 w 2015 r.). Świadczy to o stopniowym zwiększaniu się jednorodności struktur bazy ekonomicznej w badanych ośrodkach.

Ryc. 2. Poziom zróżnicowania struktury pracujących w sektorze egzogenicznym miast województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2008 i 2015

Źródło: obliczenia i opracowanie własne.

Największy wzrost wartości indeksu *IED* zaobserwowano w Rucianem-Nidzie, Miłakowie, Rynie, Mikołajkach, Biskupcu, Jezioranach, Miłomłynie (w każdym z tych miast zanotowano wzrost wartości *IED* o ponad 200 jednostek). Są to głównie małe ośrodki, w których największym pracodawcą jest przedsiębiorstwo przemysłowe (Ryn, Miłakowo, Biskupiec) lub urząd gminy. W ostatnim wypadku sektor egzogeniczny składa się głównie z pracujących w edukacji (Ruciane-Nida, Miłomłyn). Wzrost wartości indeksu *IED* wynikał najczęściej ze zwiększenia rozmiarów zatrudnienia przez największego pracodawcę w mieście (Miłakowo, Biskupiec) lub rozbudowy bazy turystycznej, który prowadził do wzrostu zatrudnienia w sekcji I PKD, czyli zakwaterowaniu i gastronomii. Efektem była rosnąca koncentracja zatrudnienia nadwyżkowego w wybranych rodzajach działalności gospodarczej.

Wzrost zróżnicowania struktury bazy ekonomicznej (spadek wartości *IED*) w największym stopniu zaobserwowano z kolei w Ornecie, Bisztyнку, Nidzicy, Pieniężnie, Iławie oraz Lidzbarku Warmińskim. Wspólną cechą tych ośrodków jest względnie równomierne rozłożenie zatrudnienia w sekcjach PKD tworzących sektor przemysłowy (Orneta, Nidzica, Lidzbark Warm.) oraz sektor przemysłowy i sektor usług nierynkowych (Bisztynek, Pieniężno, Iława).

Zestawiając dane o stopniu zróżnicowania miejskiej bazy ekonomicznej z danymi o stopniu jej rozwoju mierzonym udziałem liczby pracujących w sektorze egzogenicznym w całkowitej liczbie mieszkańców, można dokonać pogłębionej charakterystyki ośrodków miejskich w kontekście szans i zagrożeń dla dalszego wzrostu i rozwoju gospodarczego wynikających ze zmian charakterystyki działalności podstawowej. Zestawienie powyższe pozwala na dokonanie dwucechowej klasyfikacji, w której każde miasto jest przyporządkowane do jednej z 12 kategorii (tab. 4). Przeciwnie pole położone po przekątnej tabel wskazuje miasta o najbardziej korzystnej (prawy, górny narożnik) i najbardziej niekorzystnej strukturze i wielkości zatrudnienia egzogenicznego (lewy, dolny narożnik) z punktu widzenia podstaw do zrównoważonego wzrostu gospodarczego.

Stosując powyższą klasyfikację do oceny struktury bazy ekonomicznej miast warmińsko-mazurskiego, można zauważyć dwie charakterystyczne tendencje. Po pierwsze, struktura ta była względnie stabilna, jeśli chodzi o wielkość bazy ekonomicznej. W obu analizowanych okresach liczebność podgrup wyróżnionych ze względu na udział zatrudnienia nadwyżkowego w populacji miasta była taka sama, a wśród nich zdecydowanie najliczniejszą była podgrupa ośrodków o słabo rozwiniętej bazie ekonomicznej. Co więcej, między 2008 r. a 2015 r. jedynie w przypadku 6 miast zaobserwowano zmianę podgrupy wyróżnionej przy użyciu kryterium wielkościowego. Zmiany te odbywały się jednak wyłącznie między sąsiadującymi grupami, a różnice w wielkości bazy ekonomicznej między skrajnymi latami względnie niewielkie. Wśród miast, które zmieniły swoją pozycję przy użyciu kryterium wielkościowego, znalazły się Mikołajki, Młynary, Kisielice, w których rozmiary bazy ekonomicznej wzrosły z poziomu niskiego do średniego oraz Węgorzewo, Reszel i Miłakowo, w których zaobserwowano odwrotne zmiany. Można założyć, że relatywnie niewielka skala zaobserwowanych zmian, przynajmniej częściowo, była uwarunkowana długością szeregu

Tab. 4. Liczba miast województwa warmińsko-mazurskiego ze względu na stopień zróżnicowania i wielkość bazy ekonomicznej w 2015 r. (liczba w 2008 r.)

Stopień zróżnicowania bazy ekonomicznej	Stopień rozwoju bazy ekonomicznej			RAZEM
	Niski (<5% mieszkańców miasta)	Średni (5–15% mieszkańców miasta)	Wysoki (>15% mieszkańców miasta)	
Mocno złożona IED 0-249	13 (7)	1 (1)	0 (0)	14 (8)
Złożona IED 250-499	17 (20)	0 (4)	0 (0)	17 (24)
Jednorodna IED 500-749	3 (10)	3 (2)	0 (0)	6 (12)
Mocno jednorodna IED 750-1000	7 (3)	3 (0)	2 (2)	12 (5)
RAZEM	40 (40)	7 (7)	2 (2)	49

Źródło: opracowanie własne.

czasowego analiz. Jednocześnie może to także świadczyć o trudnościach w budowaniu przewagi konkurencyjnej na podstawie lokalnych czynników produkcji i wykorzystywania jej przez podmioty gospodarcze zlokalizowane w tych ośrodkach do zwiększania produkcji.

Drugą charakterystyczną tendencją jest rosnąca polaryzacja struktury badanych miast pod względem stopnia zróżnicowania bazy ekonomicznej. W analizowanym okresie wzrosła liczba miast zarówno o mocno złożonej strukturze bazy ekonomicznej, jak i o strukturze mocno jednorodnej. Wzrost zróżnicowania struktury pracujących w sektorze egzogenicznym dotyczył głównie miast średnich lub małych, ale położonych relatywnie blisko dużych ośrodków miejskich. Z kolei wzrost jednorodności struktur zatrudnienia i produkcji dotyczył wyłącznie ośrodków małych – takich jak Lubawa czy Zalewo, gdzie całość sektora egzogenicznego koncentruje się tylko w jednej działalności (odpowiednio: produkcja mebli oraz hodowla i ubój drobiu). Jest to o tyle niekorzystne, że w takich ośrodkach wszelkie ograniczenia produkcji mogą mieć znaczący wpływ na wzrost bezrobocia na lokalnym rynku pracy.

Spośród badanych ośrodków względnie najlepszą sytuacją charakteryzuje się stolica regionu – Olsztyn, gdzie baza ekonomiczna jest na średnim poziomie rozwoju (udział pracujących w sektorze egzogenicznym w całkowitej populacji miasta na poziomie 6,76%) i jest ona mocno zróżnicowana. Przyjęte kryteria nie pozwoliły natomiast na zaklasyfikowanie się żadnego z badanych miast do kategorii ośrodków o względnie najlepszej kategorii z punktu widzenia stymulowania długotrwałego wzrostu gospodarczego, czyli o rozbudowanej i mocno zróżnicowanej bazie ekonomicznej.

W celu określenia wpływu stopnia rozwoju bazy ekonomicznej oraz jej struktury sektorowej na poziom wzrostu gospodarczego badanych miast obliczono także wskaźniki specjalizacji lokalnej dla wszystkich badanych ośrodków

w podziale na sektory produkcji⁸. Następnie zestawiono je z danymi o wysokości dochodów własnych miast *per capita* (w relacji do średniej wojewódzkiej) oraz stopą bezrobocia rejestrowanego – jako przybliżonymi miarami poziomu wzrostu gospodarczego badanych jednostek.

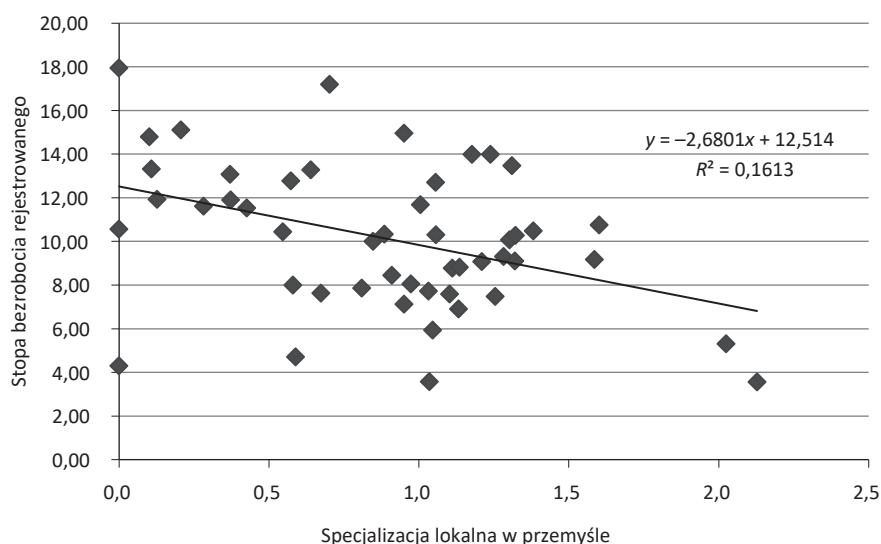
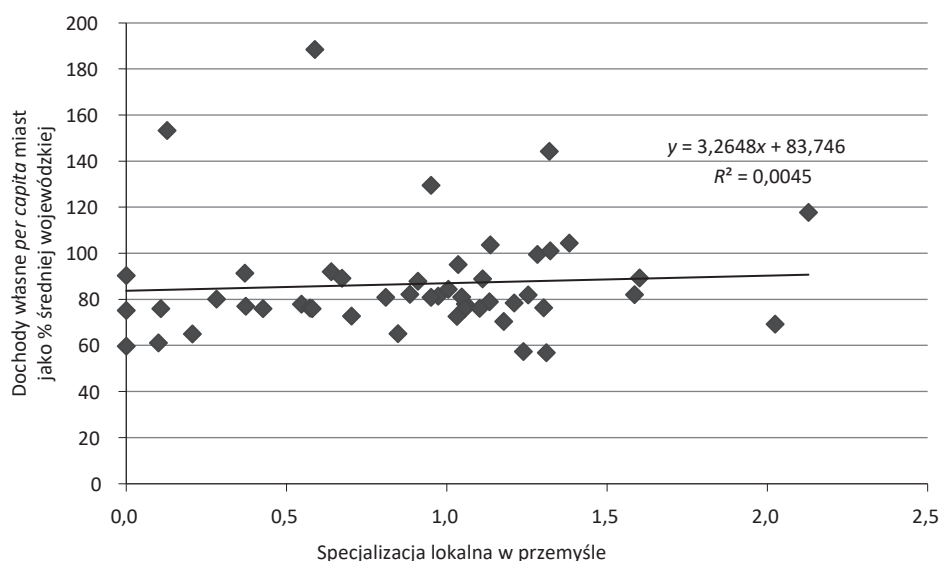
Na rycinach 3–5 przedstawiono zależność między wartościami wskaźników specjalizacji lokalnej w sektorach przemysłu, usług rynkowych i usług nierynkowych a stopą bezrobocia rejestrowanego oraz wysokością dochodów własnych badanych gmin w przeliczeniu na mieszkańca jako procent średnich dochodów własnych gmin miejskich w województwie w 2015 r.⁹

Analiza danych zawartych na rycinie 3 nie pozwala na jednoznaczną ocenę wpływu specjalizacji lokalnej w przemyśle na poziom rozwoju gospodarczego badanych ośrodków. Z jednej strony, można dostrzec wyraźny, pozytywny wpływ wzrostu specjalizacji w produkcji przemysłowej na ograniczanie poziomu bezrobocia w badanych miastach, a z drugiej strony, jej znaczenie dla stymulowania wzrostu dochodów własnych JST wydaje się marginalne. Potwierdza to słabe nachylenie funkcji regresji określającej zależność między poziomem dochodów własnych miast a wartością współczynnika specjalizacji lokalnej. Dodatkowo, wartości współczynników determinacji oraz poziom istotności statystycznej współczynników obu funkcji regresji są na zbyt niskim poziomie, aby można było mówić o związku, który ma uniwersalny, stały charakter.

Mikołajki są innym przykładem miasta, gdzie, podobnie jak w Lubawie, umiejętne wykorzystanie lokalnych uwarunkowań rozwojowych stało się podstawą, najpierw postępującej specjalizacji produkcyjnej i w efekcie stopniowej poprawy sytuacji gospodarczej gminy. Jeszcze w 2008 r., pomimo znacznego potencjału przyrodniczego i krajobrazowego, ośrodek ten nie wyróżniał się na tle innych miast warmińsko-mazurskiego pod względem zatrudnienia w usługach rynkowych, a w szczególności w turystyce (wskaźnik specjalizacji lokalnej dla usług rynkowych w 2008 r. wyniósł zaledwie 0,28). Po 2008 r. w mieście otworzono kilka nowych obiektów noclegowych, w tym jeden duży hotel 5-gwiazdkowy. Przyczyniło się to wzrostu zatrudnienia w sekcji I PKD (Zakwaterowanie i gastronomia) o ok. 300 osób, przy liczbie mieszkańców miasta wynoszącej 3 854 osób. W efekcie poziom bezrobocia zmalał o 4,5 pkt. proc. oraz nieznacznie wzrosły dochody własne budżetu miasta (relatywnie wolniejszy wzrost dochodów własnych budżetu JST był związany zapewne z udzielonymi dla inwestorów zwolnieniami w zakresie podatków lokalnych). Nie bez znaczenia dla poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej miasta były także podejmowane przez władze Mikołajek działania w zakresie przyciągnięcia nowych inwestorów oraz poprawy jakości infrastruktury miejskiej i turystycznej.

⁸ Podobnie jak w przypadku danych o strukturze zatrudnienia egzogenicznego według sekcji PKD dane te zostaną udostępnione przez autora na życzenie zainteresowanych osób.

⁹ W 2008 r. zależności i relacje zaobserwowane między powyższymi wskaźnikami były podobne, stąd z uwagi na zwięzłość wyводу zrezygnowano z ich prezentacji i omówienia w tekście pracy.

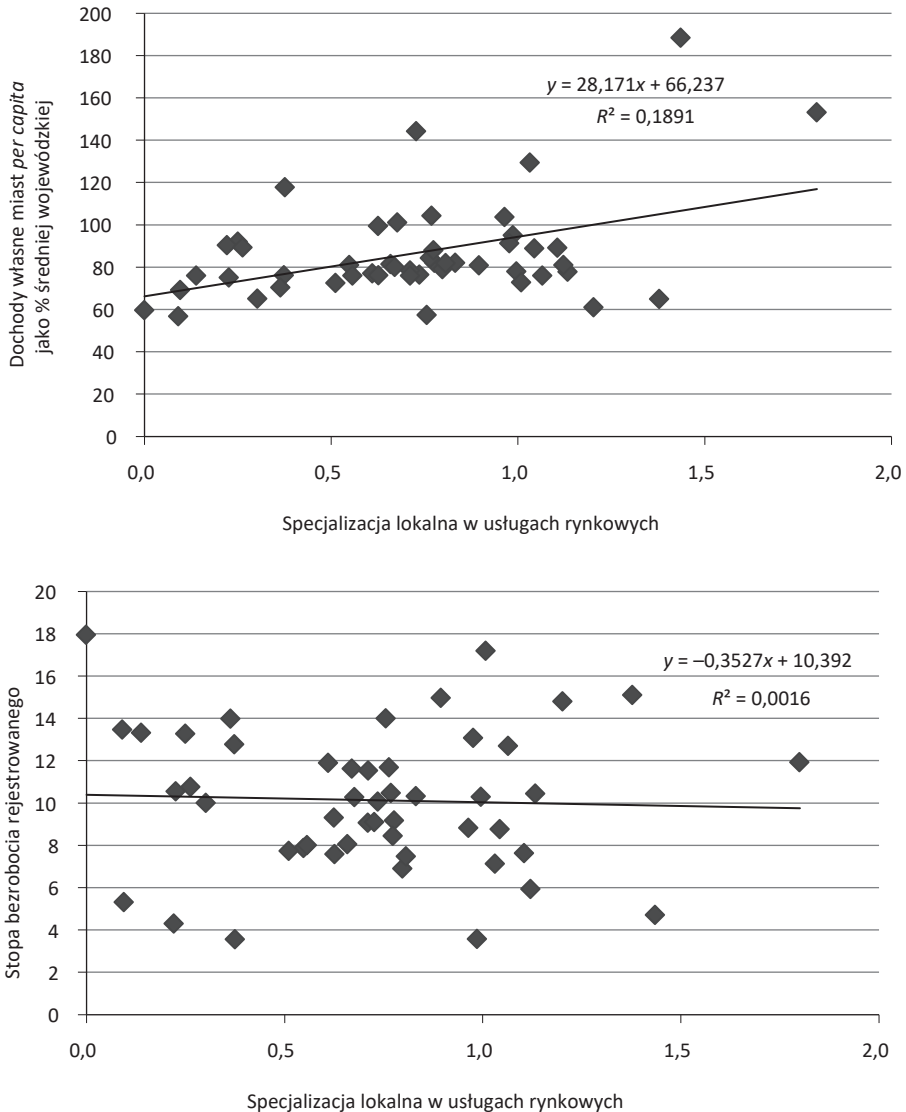
Ryc. 3. Specjalizacja lokalna w przemyśle a poziom dochodów własnych (jako odsetek średnich dochodów własnych gmin miejskich w województwie) i sytuacja na lokalnych rynkach pracy miast województwa warmińsko-mazurskiego w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne.

Podobną zależność można było dostrzec także w odniesieniu do poziomu specjalizacji lokalnej badanych ośrodków miejskich w sektorze usług rynkowych a ich sytuacją społeczno-gospodarczą (ryc. 4). W tym wypadku większej specjalizacji miejskiej bazy ekonomicznej w zakresie usług rynkowych towarzyszył wzrost dochodów własnych gmin *per capita* i spadek bezrobocia. Należy też

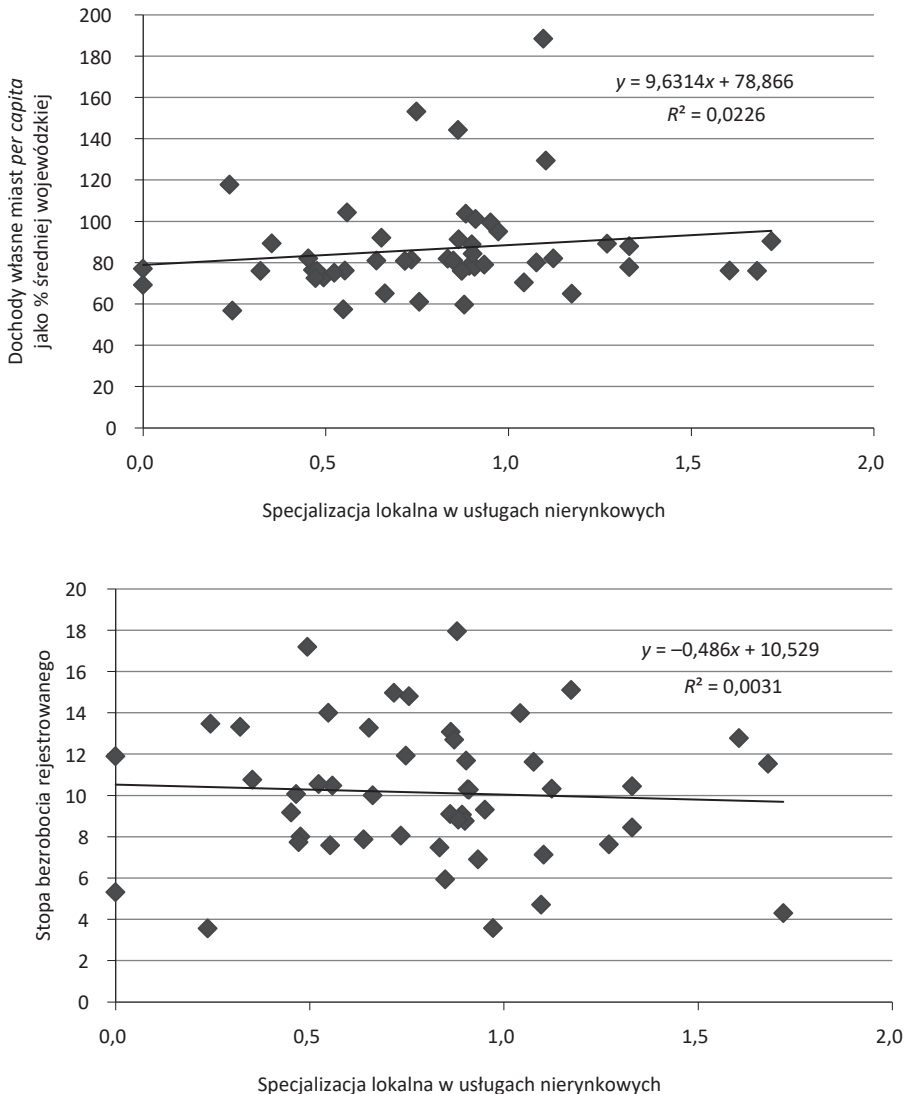
podkreślić, że w porównaniu z działalnością przemysłową wzrost specjalizacji w usługach rynkowych miał większy, pozytywny efekt na finanse badanych jednostek samorządu terytorialnego niż na lokalny rynek pracy. Jednak podobnie jak w poprzednim przypadku teza ta nie znajduje pełnej confirmacji w wartości obliczonych współczynników determinacji.

Ryc. 4. Specjalizacja lokalna w usługach rynkowych a poziom dochodów własnych (jako odsetek średnich dochodów własnych gmin miejskich w województwie) i sytuacja na lokalnych rynkach pracy miast województwa warmińsko-mazurskiego w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne.

Analizując zależność między specjalizacją lokalną badanych jednostek w sektorze usług nierynkowych a zmiennymi obrazującymi poziom ich wzrostu gospodarczego (ryc. 5), można dojść do podobnych wniosków jak w poprzednich przypadkach (z podobnymi zastrzeżeniami co do wartości wyznaczonych współczynników determinacji). Wzrostowi specjalizacji w usługach nierynkowych zwykle towarzyszyły wzrost dochodów własnych badanych gmin oraz spadek bezrobocia rejestrowanego. Uzyskane w tym wymiarze wyniki stają

Ryc. 5. Specjalizacja lokalna w usługach nierynkowych a poziom dochodów własnych (jako odsetek średnich dochodów własnych gmin miejskich w województwie) i sytuacja na lokalnych rynkach pracy miast województwa warmińsko-mazurskiego w roku 2015.

Źródło: obliczenia i opracowanie własne.

w sprzeczności z wynikami badań Mariusza Dacko (2009) w odniesieniu do gmin województwa małopolskiego w 2003 r.¹⁰ Zgodnie z nimi wzrost specjalizacji małopolskich gmin w zakresie wytwarzania usług nierynkowych prowadził do spadku ich samodzielności budżetowej oraz wzrostu lokalnego bezrobocia (w przypadku specjalizacji w zakresie produkcji przemysłowej i usług rynkowych M. Dacko zaobserwował podobne zależności jak w prezentowanych analizach).

Względnie duży udział usług nierynkowych w strukturze bazy ekonomicznej (oświaty, opieki społecznej, administracji publicznej) dotyczy przede wszystkim relatywnie małych jednostek samorządu terytorialnego, w którym głównym pracodawcą jest urząd miasta lub gminy i w których nie ma przedsiębiorstw o znacznej liczbie pracujących. Zwykle są to także jednostki nieatrakcyjne dla potencjalnych inwestorów. Biorąc pod uwagę skalę niedoinwestowania sfery budżetowej w polskich samorządach, uzyskane wyniki mogą zatem stanowić pewne zaskoczenie. Jednocześnie działalność w zakresie edukacji i ochrony zdrowia to te sekcje lokalnej gospodarki, które – zakładając, że świadczą usługi o charakterze egzogenicznym, wykraczającym poza granice miasta (popularne szkoły, szpitale, ośrodki zdrowia) – mogą mieć pozytywny wpływ na lokalną gospodarkę (Dacko 2009).

Podsumowanie i wnioski

Jedną z charakterystycznych cech sektora egzogenicznego miast warmińsko-mazurskiego jest jego relatywna płytkość. Poza dwoma małymi miastami (Lubawa i Zalewo) w żadnym z analizowanych ośrodków stosunek liczby osób pracujących w sektorze egzogenicznym w relacji do liczby mieszkańców nie przekroczył 12%¹¹. Ogółem w 2015 r. jedynie w 7 miastach baza ekonomiczna była na średnim poziomie rozwoju, gdzie udział zatrudnienia egzogenicznego w całkowitej populacji miasta kształtował się w przedziale 5–15%. Co więcej, w latach 2008–2015 jedynie w odniesieniu do 24 miast można było obserwować względne zwiększenie rozmiarów bazy ekonomicznej, przy czym w 11 ośrodkach wzrost ten nie przekroczył 1 pkt. proc., a w 9 kolejnych 2 pkt. proc. W liczbach bezwzględnych w obu okresach zdecydowanie największą liczbą pracujących w sektorze egzogenicznym charakteryzowała się stolica regionu – Olsztyn, z 30% udziałem w całości bazy ekonomicznej regionu, przy jednoczesnym 20% udziale w całkowitej populacji regionu.

Inną charakterystyczną cechą bazy ekonomicznej miast warmińsko-mazurskiego jest także niewielki stopień jej rozwoju pod względem liczby pełnionych funkcji. W większości badanych miast (w 2008 r. było ich 33, a w 2015 r. liczba ta zmalała do 32) liczba funkcji, mierzonych liczbą sekcji PKD, w których zatrudniono względną nadwyżkę pracowników, nie przekraczała 5. Także stopień

¹⁰ Autorowi nie są znane inne badania o podobnym celu i zakresie analiz.

¹¹ Jednocześnie należy podkreślić, że w wymienionych miastach struktura bazy ekonomicznej jest mocno jednorodna, co z kolei rodzi ryzyko dużego spadku lokalnej produkcji i zatrudnienia przy potencjalnym obniżeniu popytu zewnętrznego na dobra wytwarzane w tych ośrodkach.

zróznicowania miejskiej bazy ekonomicznej był relatywnie niski, a w badanym okresie zaobserwowano jego dalszy spadek.

Biorąc pod uwagę sektorową strukturę bazy ekonomicznej, to w większości ośrodków dominowała produkcja przemysłowa (a w jej ramach sekcja C PKD, czyli przetwórstwo przemysłowe) oraz usługi nierynkowe (tu dominującą rolę odgrywała edukacja – sekcja P). Zauważalna monokultura produkcyjna większości ośrodków miejskich, szczególnie w sektorze przemysłowym, w połączeniu z niskim poziomem zaawansowania technologicznego i niskim poziomem konkurencyjności regionu warmińsko-mazurskiego powoduje, że miasta są mniej odporne na zawirowania koniunktury gospodarczej i wszelkie jej załamania mogą w przyszłości prowadzić do gwałtanego spadku produkcji i zatrudnienia w badanych ośrodkach.

Analizując zależność między wielkością współczynnika specjalizacji lokalnej w ujęciu sektorowym a zmiennymi określającymi poziom wzrostu gospodarczego badanych jednostek, należy podkreślić, że związek ten był relatywnie słaby, a obliczone funkcje regresji nie dają podstawy do formułowania jednoznacznej tezy o pozytywnym wpływie zwiększania się bazy ekonomicznej oraz specjalizacji lokalnej na poziom wzrostu gospodarczego miast warmińsko-mazurskiego. Otwarte pozostaje jednak pytanie, na ile uzyskane wyniki były uwarunkowane brakiem dostępu do danych statystycznych odzwierciedlających inne aspekty poziomu wzrostu gospodarczego badanych jednostek. Należy też mieć na uwadze fakt, że procesy przemian społeczno-gospodarczych również na poziomie lokalnym są uwarunkowane wieloma czynnikami i procesami, które nie były przedmiotem niniejszych analiz. Omówione krótko w pracy przypadki Lubawy czy Mikołajek wskazują, że wzrost specjalizacji produkcji i wynikający z tego wzrost zatrudnienia egzogenicznego, może być czynnikiem stymulującym wzrost poziomu gospodarczego. Musi jednak temu towarzyszyć odpowiednia kombinacja innych czynników stymulujących procesy wzrostu gospodarczego, m.in. w postaci dobrej koniunktury na rynkach zewnętrznych czy odpowiedniej, uwzględniającej lokalne stymulanty i bariery rozwojowe, strategii działań władz jednostek samorządu terytorialnego.

Województwo warmińsko-mazurskie należy do regionów o najniższym poziomie wzrostu gospodarczego w Polsce. Uwzględniając rolę, jaką ośrodki miejskie odgrywają w stymulowaniu procesów wzrostu i rozwoju gospodarczego regionów, a także biorąc pod uwagę wyniki prezentowanych analiz można postawić tezę, że jedną z przyczyn tego stanu była relatywnie słabo rozwinięta baza ekonomiczna miast położonych na Warmii, Mazurach i Powiślu. Jednocześnie należy także podkreślić, że sieć ośrodków miejskich oraz ich struktura i rozmieszczenie w przestrzeni należą do najtrwalszych elementów systemów społeczno-gospodarczych zarówno w skali regionalnej, jak i krajowej. Procesy w nich zachodzące ze względu na swą skalę i złożoność charakteryzują się wysokim stopniem inercji, a ewolucja samej sieci miast ma charakter długookresowy. Mając to na uwadze, można z dużym prawdopodobieństwem założyć, że działania z zakresu polityki gospodarczej podejmowane głównie przez samorząd województwa w celu zwiększenia dynamiki wzrostu gospodarczego warmińsko-mazurskiego

mogą w krótkim i średnim horyzoncie czasowym nie przynieść zakładanych rezultatów.

Z jednej strony jest to uwarunkowane ograniczonymi środkami i narzędziami, którymi władze samorządowe dysponują na rzecz poprawy konkurencyjności i podniesienia poziomu wzrostu gospodarczego województwa. Wydaje się jednak, że wynika to także z przyjętych priorytetów tej polityki, wśród których poza wzmocnieniem funkcji aglomeracyjnych Olsztyna nie można znaleźć celów związanych ze wzrostem potencjału gospodarczego sieci ośrodków miejskich. Wśród kompetencji i instrumentów władz samorządowych (na szczeblu lokalnym i regionalnym), które pozwoliłyby na wzrost produkcji sektora egzogenicznego badanych ośrodków, unowocześnienie jego struktury oraz podniesienie poziomu dywersyfikacji, należy wymienić przede wszystkim: zmiany w ofercie kształcenia szkół ponadpodstawowych, tak by w większym stopniu odpowiadały potrzebom zgłaszanym przez pracodawców, rozwój regionalnej infrastruktury ekonomicznej, która w wybranych branżach stanowi wąskie gardło dla zwiększania produkcji i eksportu dóbr, oraz większą koncentrację działań podejmowanych w ramach regionalnej polityki gospodarczej na obszarach miejskich, stanowiących obecnie główne węzły wzrostu i rozwoju gospodarczego.

Literatura

- Black D., Henderson J.V., 1998, *Urban evolution in the US*, Working Paper, Brown University, s. 98–121.
- Bogdański M., 2010, „Urban determinants of polarisation of economic development in Poland”, *Olsztyn Economic Journal*, t. 5, nr 2, s. 269–279.
- Bogdański M., 2017, „Regional development in Poland”, w: E. Silvy, C. Pais, L.S. Pais (red.), *Teaching Crossroads*, Bragança: Instituto Politécnico de Bragança, s. 13–31.
- Christofakis M., Gkouzou A., 2014, „Exploration of localness in the context of economic base: Accessing evidence from Greek prefectures”, *Urban & Regional Development Studies*, t. 26, nr 3, s. 189–202.
- Dacko M., 2009, „Badanie stanu bazy ekonomicznej i struktury funkcjonalnej gmin województwa małopolskiego metodami pośrednimi”, *Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis Oeconomica*, nr 54, s. 25–34.
- Durantou G., Puga D., 2000, „Diversity and specialisation in cities: Why, where and when does it matter?”, *Urban Studies*, t. 37, nr 3, s. 533–555.
- Dziewoński K., 1971, „Studium rozwoju pojęć, metod i ich zastosowań”, w: *Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast*, Prace Geograficzne, nr 87, s. 11–110.
- Gwosdz K., 2012, „Baza ekonomiczna i specjalizacja funkcjonalna miast konurbacji katowickiej po dwu dekadach transformacji”, *Acta Geographica Silesiana*, nr 11, s. 15–29.
- Heffner K., Gibas P., 2017, „Centra regionów a spójność regionalna w Polsce”, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 466, *Wyzwania dla spójności Europy – gospodarka, zrównoważony rozwój, konkurencyjność*, s. 98–110.
- Jerczyński M., 1971, „Metody pośrednie identyfikacji i pomiaru bazy ekonomicznej miast”, w: *Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast*, Prace Geograficzne, nr 87, s. 111–141.

- Knapik W., 2010, „Zmiany struktury funkcjonalnej miast województwa łódzkiego w latach 2000–2008”, w: M. Wójcik (red.), *Studia nad bazą ekonomiczną miast i rynkiem pracy w województwie łódzkim*, Nowy Sącz: Karpacki Instytut Rozwoju Regionalnego, s. 32–56.
- Krikelas A.C., 1992, „Why regions grow: A review of research on the economic base model”, *Economic Review*, nr 7, s. 16–29.
- Masik G., Sagan I., 2016, „Strategie i instrumenty wspierające odporność gospodarczą. Przykład wybranych regionów europejskich”, *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 4, s. 5–29.
- Markusen A., 2007, „A consumption base theory of development: An application to the rural cultural economy”, *Agriculture and Resource Economics Review*, t. 36, nr 1, s. 9–23.
- Merło P., Michalak J., Bogdański M., 2015, „Kapitał ludzki a rynek pracy w województwie warmińsko-mazurskim”, w: P. Merło, J. Michalak (red.), *Efekty inwestowania w kształcenie kadry menadżerskiej dla potrzeb regionalnego rynku pracy*, Olsztyn: Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, s. 18–32.
- Przybyła K., 2010, *Wpływ specjalnych stref ekonomicznych na kształtowanie się bazy ekonomicznej miast*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.
- Rajman J., 2000, *Geografia ludności i osadnictwa. Przewodnik metodyczny*, Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.
- Rutland T., O'Hagan S., 2007, „The growing localness of the Canadian city, or, on the continued (ir)relevance of economic base theory”, *Local Economy*, t. 22, nr 2, s. 163–185.
- Schaffer W.A., 1999, „Regional models of income determination: Simple economic-base theory”, w: W.A. Schaffer (red.), *Regional Impact Models*, West Virginia: Regional Research Institute, s. 2–13.
- Smętkowski M., 2005, *Delimitacja obszarów metropolitalnych w Polsce – nowe spojrzenie*, https://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/poziom_krajowy/polska_polityka_przestrzenna/zespol_realizacyjny_KPZK/Documents/535dfcf91f934378972bdbda34e64fce_DelimitacjaobszarwmetropolitalnychwPolscenowespojr.pdf (dostęp: 05.03.2012).
- Sokołowski D., 2008, „Baza ekonomiczna większych miast w Polsce w okresie transformacji systemowej”, *Przegląd Geograficzny*, nr 80, s. 245–266.
- Stawasz D., 2016, *Współczesne dylematy zarządzania rozwojem miast*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Suliborski A., 2002, „Funkcjonalne przemiany i integracja systemu miast w regionie łódzkim”, w: A. Jewtuchowicz, A. Suliborski (red.), *Struktury i procesy kształtujące łódzki region społeczno-gospodarczy*, Łódź: Zakład Ekonomiki Regionalnej i Ochrony Środowiska, Fundacja Inkubator, s. 168–210.
- Suliborski A., 2010, *Funkcjonalizm w polskiej geografii miast*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Thulin P., 2014, *Local Multiplier and Economic Base Analysis*, Working Paper, Swedish Entrepreneurship Forum.
- Walkiewicz D., 2006, *Przemiany struktury funkcjonalnej miast wojewódzkich w latach 1975–1995*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.